

VITÍN, okr. České Budějovice, Jihočeský kraj

Raně středověké mohylové pohřebiště

9. století

Význam: Výjimečně dobře dochovaný raně středověký mohylník.

Historie: Na území dvou obor severně od Hluboké nad Vltavou se v zalesněném území o rozloze kolem více než 30 km² dochovala řada raně středověkých památek. Vedle 11 raně středověkých mohylových pohřebišť zde navíc najdeme *hradiště osídlené ve starší době bronzové a *mohylníky z doby bronzové a starší doby železné. Celkový počet mohylových pohřebišť v okolí přesahuje 90 a počet *mohyl v nich je větší než 1000. Daná situace nám poněkud blíže naznačuje hustotu památek, které v krajině původně byly, ale zachovaly se jen za určitých okolností – v tomto případě v trvale zalesněném prostředí.

Vitínský mohylník se nachází na jihovýchodním svahu návrší Baba severně od obce. Při záchranném *archeologickém výzkumu v r. 1983,

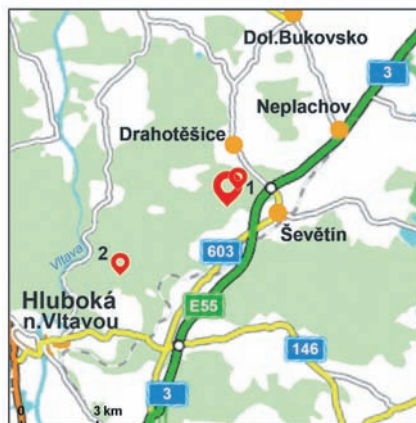
kdy při těžbě dřeva došlo k narušení mohyly v západní části pohřebiště, byly nalezeny pouze koncentrace spáleného dřeva. Nepočtený soubor nálezů tvořený dvěma zlomky keramiky zdobenými hřebenovou vlnicí a náušnicí s vícenásobnou esovitou kličkou umožňuje *datování hrobu do 9. století. Pro zařazení do raně středověkého období je rovněž velmi důležité uspořádání mohyl do řad orientovaných v ose východ–západ a menší rozměry mohylových náspů.

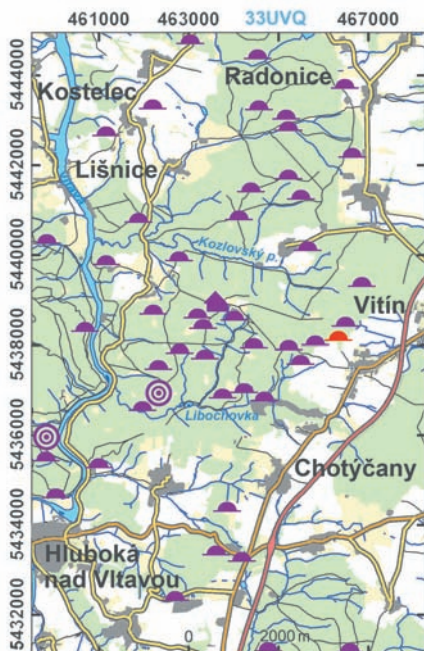
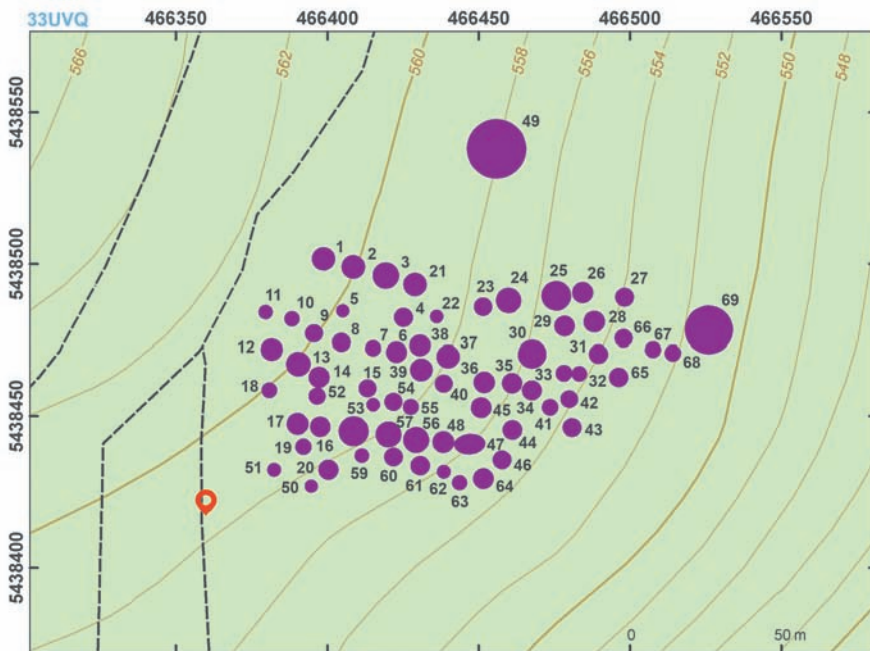
Přestože se nepodařilo najít žádné lidské pozůstatky, lze předpokládat, že ve zkoumané mohyle byl uložen žárový pohřeb. Poněkud podrobněji pojednává o raně středověkém *pohřebním ritu kapitola o →Bechyňské Smolči.

Popis: V areálu pohřebiště se dochovalo 69 mohyl o průměru 4–10 m a výšce kolem 1 m. Většina náspů

↑ Celkový pohled na pohřebiště ve Vitíně. Foto J. Mařík, 2014.

□ Plán lokality vytvořil J. Mařík s využitím LLS snímku.

je zhruba kruhových, některé oválné. Dvě větší mohyly o průměru 16 a 19 m stojí na východním (č. 69) a severním okraji pohřebiště (č. 49) a právě podle jejich velikosti lze soudit, že pocházejí ze staršího období (z doby bronzové nebo halštatské).

Na lokalitě je možné sledovat skupiny pěti až deseti mohyl uspořádaných do pravidelných řad ve směru východ-západ, což je jedním z typických znaků raně středověkých pohřebišť (srov. →Bechyňská Smoleč). Není zcela jasné, jak dané uspořádání vysvětlit: v jedné řadě mohli ležet příbuzní, ale též osoby vybrané podle zcela jiného klíče. Žárový způsob pohřbívání bohužel nedává velkou naději na zachování DNA v lidských kostech, která je v tomto případě asi jedinou pomůckou pro sledování příbuzenských vazeb.

Přestože mohylník nebyl až na ojedinělé záchranné akce archeologicky zkoumán, nese více než polovina mohylových náspů stopy po výkopech, které pravděpodobně dokládají snahu o vyloupení hrobů. Nejčastěji jde o zásahy vedené z vrcholu mohyly přímo do jejího středu, ale vyskytují se zde i průkopy napříč celým náspem. S ohledem na relativně chudou výbavu raně středověkých mohylových pohřbů jsou hlavním výsledkem tohoto počínání jen nevratné škody. I přes nedostatek hrobových přídavků je nutné pohlížet na raně středověké mohylníky jako na zcela jedinečný archeologický pramen, který může v budoucnu přinést zásadní informace o životě našich předků. Takové studium však bude možné jen v případě, že se zdržíme neuváženého a naprosto zbytečného rozkopávání

náspů ve snaze najít poklady, které do raně středověkých mohyl nikdo nikdy neuložil. [jm]

Literatura: Beneš A. a kol. 1999; Kuna 2008.

Navigační bod: N 49°05'51.79", E 14°32'21.02" (jihozápadní okraj mohylníku).

Přístup: Z doporučeného místa parkování na křižovatce cest na hraně lesa po stezce asi 500 m na sever k mohylníku, který leží napravo od ní.

Rizika: Žádná. Mohylník je snadno přístupný a díky vysokému jehličnatému lesu dobře viditelný po celý rok.

Okolí: [1] Dobřejovice u Hosína (CB), raně středověký mohylník v poloze Osiková: N 49°06'21.06", E 14°32'53.27" (1,0 km).

[2] Dobřejovice u Hosína (CB), hradiště Hradec z doby bronzové: N 49°05'02.65", E 14°29'06.00" (4,3 km).

↗ Mohyla č. 62 se starším středovým vkopem. Foto J. Mařík, 2014.

→ Mohyla č. 42 se středovým průkopem. Foto J. Mařík, 2014.

↖ Mohylová pohřebiště a hradiště v okolí Vitína. Mapa ukazuje vztah mohylových pohřebišť k zalesněné oblasti – na ostatním území byly mohyly v průběhu historie zničeny zemědělskou činností.

↗ Plán pohřebiště kultury šňůrové keramiky ve Vikleticích (okr. Chomutov), prozkoumaného v l. 1961–1965. Na pohřebišti bylo kolem 200 hrobů v osmi skupinách. V každé skupině připadalo asi 10 hrobů na 100 let pohřbívání; hrobové skupiny proto nejspíše představují jednotlivé rodiny. Podle Neustupný a kol. 2008.

ARCHEOLOGIE A PROSTOR

Archeologické prameny neobsahují přímou výpověď o době svého vzniku a událostech, během kterých vznikly. Vše, s čím archeologie pracuje, jsou jen různé tvary a materiály starých věcí a jejich prostorové uspořádání. Prostorové vztahy mezi předměty odrážejí nejen jejich různé stáří, ale i funkci a společenský význam.

Již v 17. století přišel dánský vědec Nicolas Steno na to, že vertikální uspořádání geologických vrstev souvisí s jejich stářím, a to tak, že svrchní vrstvy jsou mladší než ty, které leží pod nimi. Tento princip a metoda, které se říká stratigrafie, obsahují dodnes jednu ze základních pouček geologie i archeologie. Platí pro geologickou stavbu kontinentů i pro vrstvy v archeologických objektech. Např. v zahluubeném raně středověkém domě (srov. → Roztoky u Prahy) vznikla nejprve ušlápaná podlaha, potom vrstva s troskami domu, která leží na ní, a teprve nakonec horní vrstva odpadu, který se hromadil v prohlubni na místě, kde kdysi stával dům. Existují sice procesy, které mohou pořadí vrstev obrátit, ale základní princip nezmění. Pokud jsou např. již jednou uložené vrstvy následně odstraňovány (např. při stavbě nového domu nebo svahovou erozí), začíná proces obvykle shora, a tudíž se na jiném místě ukládá dospoda obsah vrstvy nejmladší. Efekty takových druhotných zásahů však archeologové obvykle dokážou rozeznat.

V přeneseném slova smyslu mluví archeologie o tzv. horizontální stratigrafii; v tomto pojmu už nejde o pravidlo, nýbrž o způsob výkladu. Stojí-li např. pozůstatky dvou pravěkých domů, kolem nichž lze předpokládat pracovní prostor, těsně vedle sebe, domy pravděpodobně nebyly současné. U velkých skupin objektů (např. hrobů na pohřebišti) lze zase předpokládat, že existovalo nějaké prostorové jádro, z něhož se skupina logickým způsobem postupně rozrůstala; proto můžeme očekávat, že čím dále od centra hroby leží, tím později vznikly. Něco podobného nejspíše platilo i u *mohylníku ve Vitíně, i když zde je možných vysvětlení hned několik. Řady *mohyl se mohly rozrůstat od východu k západu nebo od západu na východ (a tudíž být na jedné straně starší a na druhé mladší), ale také (byť s menší pravděpodobností) ze středu oběma směry. V daném případě sice nedokážeme rozhodnout, která z verzí je správná, ale je vždy dobré si podobnou otázku položit.

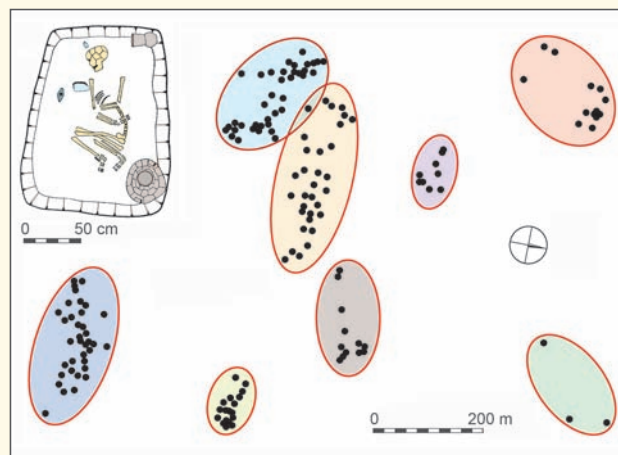
Prostorové vztahy odrážejí také společenský status osob a funkci míst. Např. *akropole se sídlem vedoucí společenské vrstvy, kultovním okrskem apod. byly takřka vždy situovány v dominantní, „důstojné“ poloze, vesměs položené výše než sídliště běžných zemědělců. Mohylová pohřebiště jakožto posvátná místa bývají také většinou umístěna na vyvýšeninách, zpravidla na horních okrajích údolí a hřbetech nad sídlišti jednotlivých komunit.

Blízkost objektů stejného stáří často znamená funkční a společenskou souvislost. Např. shluky objektů na sídlištních lze chápat jako jed-

notlivé usedlosti a skupiny hrobů jako doklad příbuzenských vztahů. Něco podobného nejspíše platilo i u řad mohyl ve Vitíně, ale protože kosterní pozůstatky se zde nezachovaly, nelze tento předpoklad ověřit přírodněvědnými metodami (např. rozбором krevních typů nebo DNA).

Prostorové vztahy člověk v minulosti zvažoval i vzhledem k okolní krajině. Dlouhé neolitické domy např. vždy směřovaly „zadní“ úzkou stranou k severu až severozápadu (srov. → Březno u Loun) a podle světových stran jsou orientovány i raně středověké domy v → Roztokách (jejich pece stály většinou v severozápadním rohu). Zemřelí byli do hrobů ve většině *archeologických kultur ukládáni určitým preferovaným směrem a někdy samotné hroby vytvářely řady s opakující se orientací, jako tomu je u raně středověkých mohyl sledujících osu (severo)východ–(jiho)západ (srov. → Bechyňská Smoleč, → Vitín). Podobných případů lze uvést mnoho, ale jen málokdy můžeme najít praktické důvody, proč lidé těmto aspektům své činnosti věnovali tolik pozornosti.

Světové strany v archaických kulturách většinou nějak souvisely s představou vzniku a uspořádání světa, tj. určitou *kosmologií. Její konkrétní podobu sice neznáme, ale je jisté, že světové strany měly mytologické souvislosti a dodržováním vztahů k nim se člověk snažil sám sebe zapojit do řádu světa. Konkrétní zvyky se často měnily (např. v jedné fázi mladého eneolitu byly ženy pohřbívány na levém boku hlavou na východ a muži na pravém boku hlavou na západ; ve fázi bezprostředně následující pak ženy na pravém boku hlavou k jihu a muži na levém boku hlavou k severu). To zcela jasně dokládá, že tyto zásady nevyplývaly z přírodního prostředí jako takového, ale z lidské potřeby využít jeho prvky při vytváření a udržování společenských vztahů. [mk]

Archeologický atlas Čech

Vybrané památky od pravěku do 20. století

Archaeological Atlas of Bohemia

Selected sites from prehistory to the 20th century

Martin Kuna

a kolektiv:

Alžběta Danielisová, Dagmar Dreslerová, Jan Hasil,
Josef Hložek, Michaela Langová, Jan Mařík,
David Novák, Čeněk Čísecký, Zuzana Kačerová,
Eva Čepeláková, Judita Korteová, Dana Křivánková,
Petra Maříková Vlčková, Zdeněk Mazač, Jitka Říhová

Překlad resumé David J. Gaul

Revize překladu Zuzana Maritzová, Petra Maříková Vlčková

Vydal

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1

a

Nakladatelství Academia, Středisko společných činností

AV ČR, v. v. i., Vodičkova 40, 110 00 Praha 1,

s podporou programu NAKI Ministerstva kultury ČR

Redakce neperiodických tisků

(Archeologický ústav AV ČR, Praha) Filip Laval

Fotografie na obálce Zuzana Kačerová

Logo AMČR Petr Kincl

Obálka, grafická úprava, sazba a zlom Zdeněk Mazač

Tisk Těšínská tiskárna, a.s.,

Štefánikova 1828/2, 737 01 Český Těšín

Vydání druhé, 2015

Ediční číslo 11779

ISBN 978-80-87365-82-3 (Archeologický ústav AV ČR, Praha)

ISBN 978-80-200-2526-5 (Academia)

Objednávky – Orders – Bestellungen:

Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i.,

Letenská 4, 118 01 Praha 1, Česká republika

Fax: +420 257532288, knihovna@arup.cas.cz

Knihu můžete zakoupit v síti knihkupectví Academia,

na www.academiaknihy.cz nebo v knihovně

Archeologického ústavu AV ČR v Praze.